

RAIJA ORANEN

KAIKKI TÄMÄ
VALO

ROMAANI

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Copyright © Raija Oranen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

ISBN 978-951-1-38763-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

Laululle, laulajalle

HELSINKI, syyskuu 1956. Olen siis Suomen Kansallisoopperan palkoilla vakinaisena solistina ja Pylkkäsen Sudenmorsian on ihana teos, mies itse mystinen, jostain vauvana löydetty, outo.

LENINGRAD, syyskuu 1957. Tällaista onnea ei voi olla olemassa, näen kai unta.

TUKHOLMA, helmikuu 1960. Neitseellinen kokemus tämä Wagnerin Brünnhilden synnyttäminen, tämä kaupunki joka on toista maata kuin Helsinki, voi meitä!

SAN SEBASTIAN, elokuu 1961. Että tännekin olen päätenyt, Espanjaan, Bilbaon sinfoniaorkesterin säestettäväksi. Kukapa olisi uskonut?

NEW YORK, tammikuu 1962. Ja minä Metropolitanin lavalla, eihän tätä usko kukaan.

PALERMO, helmikuu 1962. Wagneria italialaisille, mikäpä siinä, ja ilma on ihana eikä mafia näy missään.

WIEN, syksystä 1962 syksyyn 1963 ja jälleen, jälleen. Tämä kaupunki alkaa vähitellen tuntua kodilta, eräänlaiselta, aurinko nousee häikäisevänä vanhojen palatsien ylle ja lempikahvilassani tuoksuu vanilja kun asetun vakiopaikalleni ikkunan ääreen hiukan vinoittain niin että näen sekä sisään että ulos. Niin paljon nähtävää, niin paljon historiaa ja kulttuuria.

PHILADELPHIA, tammikuu 1963. Kaikki sujuu kun ottaa sen asenteen, mutta pirun kylmä täällä on.

MONTREAL, huhtikuu 1963. Ehkä vain kuvittelen, mutta Kanada tuntuu mukavammalta kuin USA, vaikka Metropolitan oli taas äsken tietysti omaa luokkaansa.

BAYREUTH, elokuu 1963. Niin moni kadehtii nyt minua, näille oopperajuhlille eivät pääse tytöt monetkaan, ja minä tulin että huiskis vain, kun Wienistä kerkisin.

MANCHESTER JA SHEFFIELD, tammikuu 1964. Tänne jäätyy, mutta Barbirolli on mitä lämpimin kapellimestari.

SIELLÄ JA TÄÄLLÄ PITKIN MAAILMAA, koko hullaantunut vuosi 1964, kuka näitä jaksaa muistiin panna. Niin, no, Metropolitan pitää tietysti erikseen mainita.

PRAHA, VARSOVA, LENINGRAD, BUDAPEST, LEIPZIG, syksy 1964. Sosialismi on tehnyt näistä kaupungeista merkillisen hämääriä ja jähmeitä, ovatko ihmiset tosiaan kovin peloissaan?

NEW YORK, MANCHESTER, EDINBURGH, LOS ANGELES, pitkä on vuosi 1966 ja minuja ilmeisesti useampia kappaleita, eihän kukaan yksin joka paikkaan ennätä.

MONTE CARLO, lokakuu 1967. Kaikkien kaupunkien joukossa tämä on siis se jossa rikkaat huvittelevat, todella rikkaat. Miltähän heistä mahtaa tuntua? Ei heitä ainakaan palele, tämä syksy on Välimerellä ihana, leuto ja värikäs.

PAIKKOJA KUTEN MONTREAL, DRESDEN, MANCHESTER JA HELSINKI, 1969. Minä olen tänä vuonna täyttävä neljäkymmentäkolme eikä minua kuulemma enää tarvita.

Minä olen ilman rooleja rikki kuin ammuttu, tykillä pamauteltu täyteen reikiä, ne ovat niissä kohdissa joissa roolien pitäisi olla ja joissa ne ovat. Vaikka on kulunut aikaa, nuo haavat eivät ole kasvaneet umpeen, eivät kokonaan vaikka itsekin välillä luulen niin. Ei, yhtäkkiä niin kuin nyt, minä repeän haperaksi niin että tuulet voivat kulkea lävitseni ja ujeltaa mennessään, tuiskuta ja pöllytä ja kiertää. Minä olen kuin harso, hyvin isoreikäinen, ja syvällä sisimmässäni katkera vaikka en tohdi tunnustaa sitä edes itselleni, sehän on väärin, se sotii kaikkia ihanteitani vastaan. Minulla on kaikki syy olla kiitollinen siitä mitä elämä on minulle antanut. Olen minä, kyllä minä olen. Ja silti, silti, juuri kun täytyn ensimmäisen todellisen kesäpäivän tuoksuista, valkoisten kukkien metisestä ihanuudesta ja auringon kuumottavasta kouraisusta ihollani, repeytyvät minuun ammutut reiät levälleen, ja tässä olen, kurkku tukahtuneena. Tämä on väärin, minulla on sittenkin huono luonne, en ymmärrä alistua ja mukautua, en vieläkään. Ikään kuin minulta olisi otettu pois jotain, vaikka olen menettänyt vain sellaista mitä en koskaan saanutkaan.

Järvellä kulkee keveä tuuli, veden pinta läikähtelee häikäisevän hopeisena siellä ja tuolla, ja säihkeiden välissä siintää mustainen syvyys, se imee salaisia virtoja ja särkee valon läikkeit vain luodakseen ne taas äkkiä uudelleen. Se on noituutta, olemassaolon humalaa, se kieputtaa minua mielensä mukaan ja ilkkuu, etpä ole akkapaha niin vahva kuin luulet, etpä voittanut kaikkia taisteluita vaikka selvisitkin sodastasi suurin piirtein ehjin nahoin. Sille jäivät ehdot niin kuin jäävät kaikille, et pääse täydelliseksi, ei ole

elämäsi niin silkkikuituinen kuin millaisena haluat sen esittää. Olen voittanut kaikki taisteluni yksin, sinä hoet itsetyytyväisenä, mutta eipä se ole totta, se on pelkkä laastari tykinlaukausten repimien reikien päällä.

Istun rauhassa järven rannalla, kävin hengähtämään, nauttimaan kesästä joka putosi taivaasta suoraan eteeni. Aina se tulee yhtä yllättäen, kaikki tämä valo, aina se saa ällistymään, juuri äskenhän oli pimeä ja kaamos ja kauhea ilma, ja nyt äkisti täydellinen luomakunnan ihanuus.

Istun vihreyden keskellä mutta sisimpäni vaeltaa toisaalla, vuosien takana, sinne se aina menee kun en ole varuillani, siihen nimenomaiseen iltapäivään joka muutti kaiken, tuhosi kaiken, romahdutti minut ja maailmani. Laiva jonka piti purjehtia kokka kohisten eteenpäin menestyksen auringon kultaamalla merellä kääntyikin ympäri ja lähti toiseen suuntaan, taaksepäin, ties minne.

Yhden tunnin takia. Kuudenkymmenen minuutin vuoksi. Sen miehen ansiosta, jota en ole lakannut vihaamasta.

Tilan isäntä tuo muikut jo aamuvarkaisella, tämä Esko Toropainen jota parempaa isäntää on vaikea edes kuvitella. Ne odottavat perattuina kellarissa, että päästään iltapuoleen ja paistamaan ja savustamaan. Saunankin laitan valmiiksi. Ei se likainen ole, mutta pesen sen kumminkin: kun harjaa lauteet ja lattian mäntysuovalla ja antaa sen sitten kuivua hiukan päivän mittaan, ilman täyttää kiukaan lämmitessä ihana metsän ja puhtauden tuoksu, samanlainen kuin oli kotona kun äiti oli pessyt lattiat, joka viikko hän ne laudat jynssäsi.

Menen metsän reunaan katsomaan vihtatilannetta, tai vastatilannetta, niin kuin täällä idässä sanotaan. Koivut eivät olisi ihan vielä kelpollisia, ollaan vasta toukokuun lopussa ja lehdet vielä pieniä, mutta sidonpa yhden kumminkin, ihan jo tuoksun takia.

Olen taas Kiteellä vanhassa rakkaassa vuokramökissämme, kymmenen vuoden tauon jälkeen. Napsin aurinkoisella paikalla kasvavista nuorista koivuista hennoimmat kärkiripsut ja asettelen tiheästi niin että lehvät taipuvat sisään päin, sillä tavalla sidoksesta tulee pehmeä ja vastasta kiinteä, eivät räpsi huiput minne sattuu. Kun vastan huuhtaisee kylmällä vedellä ennen löylyyn ottamista, katoaa tahmeus, voi ripsiä nahkaansa rauhassa. Nyt vielä pitää erityisesti varoa hakkaamasta, ja tuoksuhan se onkin tärkein, koivun tuoksu männyn tuoksun keskellä. Kierrättelen vähän tukevammasta oksasta siteen, pujottelen sen kohdalleen ja vedän solmuun.

Missä ne purkit ovatkaan? Täällä portaan alla, vanhassa paikassa. Astelen laiturille, huomaan lahon edenneen, onhan tässä kulu-
nut aikaa. Pitää sanoa Juusolle kun hän tulee, että tukisi vähän,

muuten voi käydä jollekin kehnosti. Koukkaan purkkiin vettä, kostutan vastan ja istutan sen paikoilleen. Ja noin, varjoon odottamaan iltaa. – Olepa siinä nyt kiltisti, sanon ja jätän sen rauhaan.

Olen niin innoissani rantasaunaan pääsemisestä, etten malta jättää edes halkojen lataamista iltaan, vaan asettelen ne valmiiksi kiukaan ja muuripadan alle. Sitten ei tarvitse kuin tuikata tuli tuohiin, revin nekin valmiiksi sytykkeiksi ja pujottelen halkojen sekaan. Niin on kaikki valmista. Paitsi että vielä pitää kantaa vettä pataan, hyvin minä sen toimen jaksan hoitaa, eikä täällä nyt ketään muita olekaan, Rapsu vain ja kolme rakasta lasta. Juuso tulee muutaman päivän päästä kun pääsee töiltään.

Näin me taas vietämme jokailtaista juhlaa entisestä riihestä rakennetulla mökillämme, eikä sille vedä vertaa mikään loistohotelli tai ravintola eikä saunalle linna tai palatsi.

Me panimme Uskon kanssa joskus seitsemänkymmenluvun alussa savonlinnalaiseen lehteen ilmoituksen, että Anita ja Usko haluavat vuokrata kesäksi mökin Karjalan laulumailta. Usko oli silloin Itä-Suomen läänintaiteilija ja minulla oli kiinnitys oopperajuhlille. Tämän tilan kalastajaisäntä Esko Toropainen oli heti arvannut keitä Anita ja Usko olivat, ja kun näimme hänen omin käsin satavuotiaista hirsistä rakentamansa talon, ei mietintä-aikaa tarvittu, ei vaikka Savonlinnaan on täältä matkaa yli seitsemänkymmentä kilometriä eikä se tie todellakaan ole mikään saksalaisten autobaana. Siitä lähtien meille tuli keväisin kova kiire päästä näihin maisemiin, järven välkkeeseen. Kunnes koittivat viimeksi kuluneet kymmenen vuotta, ei Uskosta enää ollut lähtijäksi.

Saunalla on kaikki illaksi nyt valmista. Mitä vielä tekisin?

Päätän etten tee yhtään mitään vaan istahdan keskipäivän aurinkoon, toukokuiseen vielä hiukan epävarmaan lämpöön saunan seinustalle, painan selkäni paisteen muistoa uhoavaan hirsiseinään. On ihan hiljaista, ihanan hiljaista, lintujen ja puiden oksien äänet sitä täydentävät, korostavat, säestävät.

En huomaa millä kohtaa rupean laulamaan. En sitä erityisesti

päätä enkä etsi kappaletta, niitä on minussa niin paljon ettei tarvitse kuin avata suu, sieltä niitä tulee. Järven reunalta tuulonen tuuti, vieno tuulen henki... Operettia siis, tai musiikkinäytelmää, miten sen nyt tahtoo määritellä. Kun saan sen loppuun, alkaa itsestään On kesän kirkas huomen. En taaskaan pysty sitä laulamaan ilman että kyyneleet alkavat valua silmistä. – ...vienstä kukkii pellot ja vaarat vihannoi, ja hartaat aamun kellot vain rauhaa, rauhaa soi...

Joudun laulujen myötä kauas lapsuuteeni.

Istuin kirkkotien varrella aidalla viisuja vetelemässä. Olinko ajatellut tienata rahaa, en ole varma, mutta kun ensimmäinen kolikko lennähti helmaani, oli se asia täysin selvä. Laulamalla saatoin ansaita, ja se oli totisesti tarpeen.

Elettiin vuosia ennen talvisotaa, ja sen ja jatkosodan aikana asuttiin maalla Tampereen pommituksia paossa. Isä teki kartanon töitä niin kuin muutkin ja äiti oli Tampereella verkatehtaal-la, mutta joka ilta hän tuli kotiin, minä odotin häntä pelon jähmettämänä ojassa, pelkäsin pommituksia, ja kun äiti ilmaantui bussista näkyviin, minä heräsin henkiin, olin pelastettu.

Jotain mökkiä siellä kartanossa asuttiin, pientä ja ahdasta, mutta antoi se sentään suojan, eikä kurjuutta tunnettu, kun äiti piti tuvan siistinä, aina tuoksui tuvassa mäntysuopa ja oli puhdas räsymatto lattialla, siinä auringonvalo lepäili ja sen kiilassa tanssivat pikkuruiset kimmeltävät tomuhiukkaset.

Tässä yltäkylläisyyden maailmassa on vaikea kuvitella, miten silloin piti elää. Miten yleensä selvittiin. Mistä haaveiltiin. Ei leipäpalaa puuttunut, mutta kaikki siitä päältä kumminkin. Laulamisesta ammattina minä en osannut haaveilla, en sellaista edes kuvitella, mutta musiikkia oli, isä soitti haitaria ja minä lauloin kun ääntä tuntui olevan. Kansa on aina laulanut – kaikki kansat, omalla tavallaan – päästellyt ääntä jonka se kokee miellyttäväksi, hyvää tekeväksi, tervehdyttäväksi, vaikuttavaksi. Sitä se on, kaudista ähkettä.

Isä yritti saada minutkin soittamaan haitaria, mutta siihen

minä en suostunut, jotenkin inhotti koko vempele, liian iso minun syliini. Isä soitti tansseissa, ehkä se vastenmielisyys virisi siitä, ihmisten koikkelehtimisesta ja humalaisten örähtelystä, monet tanssivat niin kömpelösti että minua hävetti katsoa, miten huonosti se sujui, minulla itselläni kun oli liikunnan lahja syntymässä saatu ja tanssi syvästi esteettinen, melkein pyhä toimitus. En ymmärtänyt ettei tanssin tajua ollut kaikille annettu, että musiikin mukana heittelehtiminen tuottaa mielihyvää tanssijalle itselleen vaikka se toisten silmissä näyttäisikin vastenmieliseltä. Minua näkymä jotenkin loukkasi ja raskas hanuri sylissäni ahelusi rumasti koska olin pieni ja hento, siihen aikaan, mitä seikkaa saa kyllä nykyään erikseen vakuutella jos siihen sortuu. Sormet eivät yltäneet näppäimille. Mutta kyllä minä lauloin kun isä soitti, jotenkin tuntui että se oli minulla velvollisuutena. Pakko oli laulaa myös silloin, kun meille tuli vieraita, eikä se ollut sinänsä vastenmielistä, mutta ihmisten edessä en halunnut suutani aukoa. Niinpä, kun äiti käski laulamaan, minä menin oven taa ja annoin kuulua sieltä.

Sitten keksin rahasta laulamisen, ilman säästystä, ja se tapahtui jo ennen kouluun menoa. Se kai alkoi siitä, että sain katsella sivusta kun jotkut muut lapset nuoleskelivat jäätelöitään. Minä tiesin miltä se maistui, muistin, olinhan minäkin tuota herkkua sentään joskus saanut.

Jotenkin nuo kaksi asiaa osuivat yhteen, jäätelönhimo ja laulamisen taito, ja tuloksena oli raha. Oli kesäinen sunnuntai, muistan kirkonkellojen soiton ja niitetyn nurmen tuoksun ja keveän tuulen joka hyväili niskaa ja poskia, ja valtavan kirkkauden, joka pani silmät siristymään. Kansa purkautui ulos kirkosta jumalanpalveluksen jälkeen kellojen moikunan alle. Minä istuin aidalla tien varressa, avasin suuni ja annoin tulla. On kesän kirkas huomen ja suvisunnuntain...

Oli minulla ääntä, oli jo silloin, kirkasta, puhdasta ja kiinteää, muistan sen, kuulen sen korvissani, itsekin ihmettelin sen kauneutta, enkä minä äkkiä arastellutkaan vieraita ihmisiä, en var-

sinkaan sen jälkeen kun ensimmäinen ja toinen ja kolmas kolikko hujautti mekkoni helmukseen. Silloin oli tosi kysymyksessä, sen ymmärsin, ja aloitin uudenkin laulun. Mikähän se mahtoi olla? Jotain harrasta varmaankin, siinä kirkon vieressä ja ihmisten ollessa jumalisessa tunnelmassa. Siunaa ja varjele meitä, Korkein, kädellä? Tai ehkä Ystävä sä lapsien, katso minuun pienehen?

Minä näen sen silmissäni nyt kuin olisin itse kulkemassa kirkkotietä takaisin kotiin syntini anteeksi saaneena. Pieni vaalea tyttö istuu aidalla ja vetelee maailman kauneimpia säveliä, kyllähän siinä sydän heltyy.

Mutta minun päässäni velloi kyllä ihan toisen tyyppinen misio: oli saatava rahaa, eikä sen vakavampaa seikkaa ole olemassakaan, tiesin jo silloin ja tiedän yhä.

Seisahdun tuolloisen yleisöni joukkoon tytön kohdalle hetkeksi kuuntelemaan, katselemaan. Köyhä ja vaatimaton hän on, mutta siisteissä vaatteissa, hiukset kammattuina, hyvin hoidettu lapsi, ja sellaisistahan me pidämme. Ja hartaasta, nöyrästä tunnelmasta kesäpäivänä kirkonmenojen jälkeen.

Sitten myöhemmin, kun kiipesin aidalle uudestaan, ymmärsin hiukan laajentaa ohjelmistoa niin, että parin hartaan laulun jälkeen annoinkin tulla jotain paljon keveämpää, kansanlauluja, kuten Hilu hilu hilu ja Ei ole leskeä ollenkaan. Kolikot lentelivät helmaani entistäkin herkemmin.

Ehkä neljä tai viisi laulua siinä esitin, ymmärsin lopettaa ennen kuin yleisö kaikkosi koteihin syömään, olihan puolisen aika. Ensimmäisellä kerralla tienasin neljä jäätelöä, juoksin suorinta tietä baariin ja ostin herkkua koko rahalla ja katselin sitten kiireesti paikan jonne saatoin piiloutua niin ettei minua kukaan näkisi, en tahtonut antaa muille lipaisuakaan. Enkä tullut edes kipeäksi, mutta joltisenkin kylläiseksi tai ainakin tyydytetyksi minä itseni sain, koska neljännen jäätelön jälkeen ei edes harmitanut että herkku loppui, kun tiesin että seuraavana sunnuntaina saisin samalla tempulla lisää, piti vain miettiä etukäteen mitä laulaisi ettei aina samoja. Ja sitten jäätelöä.

Minä olin hyvin pienikokoinen ja hento mutta sisua riitti ja ahneutta. Jäätelön lisäksi himosin suklaata. Eräänä jouluna, juuri talvisodan syytymisen jälkeen, kun aattoillan juhla kotona oli ohi ja muut jo menivät nukkumaan, minä jäin istumaan kynttilänvaloon kuusen alle ja ahmin sarjakuvalehteä lukiessani kaiken suklaani, ne paksut levyt jotka olin saanut, haukkailin niistä kuin olisin leipää syönyt kunnes herkku loppui. Vähän ajan kuluttua olinkin sitten kuumeessa ja sangon ääressä oksentamassa. Ahneella on tietynlainen loppu sanotaan todenmukaisesti.

Ympäri maailmaa luuhattessani sain vastaanottaa komeita konvehtirasioita, mutta en minä niistä montakaan palasta syönyt, toin kotiin tai tarjoilin vieraille. Itse en suklaata ostellut vaan muuta, ja paljon. Minä en ole tajunnut rahan arvoa ikinä, mikä on tullut, on mennyt, ja riemuisasti. Minulla oli matkoilta tullessani aina kokonainen kapsäkillinen tuliaisia, kaikkien piti saada, jopa Rapsun ja Ullan poikaystävien, ja aina parasta mitä löytyi, kauniita vaatteita ja kelloja ja koruja, ties mitä. Siitä minä otin iloni, antamisesta.

Muistot, muistot! Havahdun kaukaisista kuvista. Eikö minulla ole muuta jäljellä? Muistoja vain, menetyksiä.

Höpöhöpö! Miksi häpeäisin muistelemista, sitä vartenhan olen elänyt, muisto on ainoa joka kaikesta jää, se pysyy mielessä, sen voi omistaa, se ei karkaa eikä katoa ihan hevillä, ei ainakaan vielä, ja jos jotain mielestä häipyikin, niin se huonompi, parhaat pysyvät, ja niistä minulla on lupa nauttia tässä toukokuun auringon loisteessa kun kaikki mikä on tarpeen, on tehty ja minulla on aikaa.

Minussa on alkanut soida, kevät, alkukesä minua soittaa. – Oi, paljon kuuluu rakkauteen, ruusut huhtikuun ja lehdet puun jotka kellastuu...

Lauloin tuon hitin kerran Olavinlinnassa oopperajuhlien oman väen illanvietossa sinfoniaorkesterin säestyksellä. Nytkin kuulen orkesterin soinnin, vaikka tässä saunan seinustalla minua säestävät peipposet, ne aloittivat kohta minun ääneni kuullessaan, ja nyt

tulee mukaan pajulintu ja äsken saapunut haarapääsky, niitä on paljon koska lähellä on viljapeltoja, ja jos kävelisi niiden luo, kuulisi leivosien kirkkaan sirinän kun ne nousevat kohti korkeuksia.

– Minkä luonto meille antaa ja maa min päällään kantaa...

Linnutkin haluavat esiintyä. Ne laulavat itselleen reviiriä, ja jotain sellaista kai ihminenkin hakee, luo laulamalla oman tilansa, saa äänensä kokoisen alueen reviirikseen, sen vertaisen koskemattomuuden.

Mieleeni juohtuu Olavi Virran esittämä Mummon kaappikello ja suorastaan värähdän inhosta. Laulaja on hieno, mutta laulu on niin imelän surullinen, että haluan karata sitä maan ääriin. Mummo siinä kutoo sukkaa lapsenlapselle ja vaarin tekemä kaappikello raksuttaa, vaari on kuollut ja mummo nukahtaa, tuo kerran nuori kuten kellokin, eikä mummoa saa herättää. Mutta varsinkin alan parkua, kun korviini sattuu iskelmä vanhasta riimusta, joka on tallissa, ja hevonen on kuollut, voi illu! Minä en kestä hevosen kuolemaa. En kuolemaa lainkaan. Tule takaisin, Usko Aro!

Etsin kiihkeästi jotain iloisempaa laulettavaa, muuten menee koko ihana päivä pilalle. – Sateenkaari vie maahan satujen...

Laulan koska laulattaa. Ääni on yhä tallella vaikkei se enää Wagneriin pystykään. Ääni on Luojan lahja, ääni ja hyvä kurku ja korkeuksien taju ja kyky, se on välttämätön edellytys niin kuin kävelemiseen jalat ja hyväilyyn kädet. Ne minä sain ilmaiseksi. Sen osoitti jo aitakonserttien yleisö ja oventakaisen laulannan kehuminen, mutta ennen kaikkea minä ymmärsin erityisen kykyä kai isän suhtautumisesta.

Isässä oli pelimannia ja veijaria, niin on kaikissa jotka roikottavat haitaria tai viulua mukanaan, he etsivät yleisönsä ja yleisö löytää heidät. Isä teki minusta prinsessan, ja minä suostuin vaikka vastenmielisesti, kitkani tosin salaten.

Isä kolusi vanhojen tavaroiden kauppoja ja kaiken maailman huuto-tilaisuuksia ja kantoi kotiin ties mitä romua, jolle äiti naureskeli, katsokaa nyt mitä roinaa se taas on tuonut mukanaan.

Mutta kengät jotka isä osti minulle, piti ottaa vakavasti, jostain sen tajusin, en tiedä mistä.

Kengistä komeimmissa oli nilkkaremmat ja kärjissä mustaa kiiltoonahkaa ja korot hirmuisen korkeat. Vähän isotkin ne olivat vielä, mutta kyllä minä ne jalkaani asettelin kun isä tahtoi, ja sitten me kävelimme vieretysten pitkin kylän raittia tai valkeakoskelaista katuja ja minä pidin niksuvat nilkkani kurissa, kun näin miten ylpeä isä minusta oli, ikiomasta prinsessastaan jolla oli kiiltävän vaalea tukka, sirot jäsenet ja valoisa hymy.

Siitä lähtien olen ollut ahne koreiden vaatteiden ja korkeiden korkojen perään, harmittaa kun en niillä enää jaksa keikutella, en yksinkertaisesti pysty. Ihailin kaukaa urheilullisia, pitkäjäsenisiä laihoja naisia tennareissaan, mutta itse olin aina tiukasti korsettiin nyöritetty ja sironilkkainen piikkarileidi ja tukka sortillaan, joka torstai kampaajalla aina vain, täältä maaltakin lähdän joka jumalan torstai Savonlinnaan sorteerattavaksi.

Minä olin kaunis tyttöinä. Kaunis olin vielä paljon myöhemminkin, oman lapseni mielestä maailman kaunein. Voisiko äiti enempää rakkautta toivoa?

Isällä oli työpaikka Valkeakosken tehtaalla, ja sinne me palasimme kartanon mailta kun sota päättyi. Jos en ymmärtänyt ennen sotia isänmaallisuudesta paljonkaan, tiesin nyt mitä se oli ja kuka ja mikä oli ryssä. Meidät oli ankarasti opetettu viiden sotavuoden aikana, ja siksi minua ihmetytti kovasti se vasemmistolainen ilma-
piiri joka tehtaalla vallitsi. Vasta siinä vaiheessa sain kuulla, että oma isäni oli ollut punikki nuorena vapaussodan aikaan, ja kun punaisille kävi Tampereella perin huonosti, hänkin joutui vangiksi Lahteen, pahamaineiseen Hennalaan, taudit raivosivat ja jotkut valkoisista, ja niin oli nälkä että kuolema jo senkin vuoksi kuristi, äiti vei aidanraosta salaa kaalinpaloja, ei ollut muuta antaa. Salaa sekin piti livauttaa, yrittivät kai estää tauteja leviämästä aitojen raoista, niitähän riitti, niihin vankileireillä enimmäkseen kuoltiin jos kohta luoteihinkin.

Isäkin oli jo vähällä joutua kuopan reunalle valkoisten ammuttavaksi, kun viime tingassa kuulemma tuli Mannerheimin käsky ja sitä toteltiin ja summittainen lahtaaminen loppui. Siitä alkaen olen rakastanut marsalkkaa niin että silmäni vettyvät kiitollisuudesta aina kun häntä ajattelen, eivätkä pelkästään isän vuoksi vaan sotien, sen että hän osasi johtaa ne niin että sentään selvisimme, täpärästi. Kun lauloin Mannerheimin syntymän satavuotisjuhlassa Helsingissä, sain käyttää kaikki rippeetkin vähäisestä vii-
leydestäni jotta selvisin osuuskistani itkemättä. Usko ei ollut edes niin kovaa tekoa, häneltä valuivat kyyneleet aina kun hän soitti Finlandiaa, mutta mitäpä tuo haittasi kun osasi kappaleen ulkoa edestä ja takaa.

Valkeakoskella alkoi sitten uusi rauhan ajan elämä, ja siinä oli kummallisinta se, ettei tarvinnut enää pelätä pommituksia, ja se että tehdaspalokunnalla oli oma teatteri. Kun huomasin lehdestä ilmoituksen, että teatteri etsi nuoria naisnäyttelijöitä, maailmani valaistui kertaiskulla. Minä olin viidentoista. Minä halusin esiintyä. Siis näyttämölle.

Siihen on varmaankin sata syytä, siihen että eräät tahtovat olla keskipisteenä ja toisten töllesteltävänä ja vieläpä nauttivat siitä, vaikka koko ruumis vapisee jännityksestä eikä mahasta voi olla varma, miten päin se milloinkin heittäytyy. Tiedän joitakuita joiden on pakko oksentaa aina ennen ensi-illan esityksen alkua. Onneksi en kuulunut heihin, minulle yleisön eteen pääseminen oli palkinto.

Menin siis palokunnantalolle missä teatteri piti majaan. Levollisena, epäröimättä, varmana siitä että siellä oli paikka minua varten.

– Hyvää iltaa, sanoin teatterinjohtaja Aili Heickellille. – Te etsitte nuoria naisia. Tässä minä nyt olen.

Rouva katsoi minua hetken vakavana, sitten häntä alkoi selvästi naurattaa. – Ainakin rohkeutta teillä näkyy riittävän, hän kiitteli ja teki selkoa tilanteesta: Pia Hattara, josta tuli sitten hyvin kuuluisa näyttelijä, oli vaihtanut paikkakuntaa ja jättänyt toisen pääroolin teon alla olevassa näytelmässä vapaaksi.

Osasin laulaa ja liikkua ja lausua, sain oitis pääosan. Kappale oli Amerikkalainen rakkaus, kepeä farssi, joka silloin kiersi Suomen näyttämöitä. Niinhän se aina meni että kun yksi esitti niin sitten toinen ja kolmaskin, siinä pääsi teatterin johto vähällä vaivalla. Huono puoli oli se, että olin juuri kokenut äänenmurroksen, se voi kohdata tyttöäkin, mutta nyt alkoi äänikin jo kulkea, parin vuoden kähisemisen jälkeen. Tavaksi tuli että minulle annettiin kaikki operettidiivan osat, enkä minä pannut asiaa mitenkään pahakseni vaan riemuitsin. Minä muistan sen ilon ja nautinnon, hupsut juonet ja untuvankeveät murheet jotka kaikki ratkesivat parhain päin.

Innostuin näyttelijän ammatista niin että lähdin Helsinkiin pyrkimään teatterikouluun. Minulla ei ollut mitään käsitystä siitä, mitä tuollaisissa kokeissa tavataan tehdä, mutta se ei minua huolettanut, tein mitä pyydettiin ja pääsin viidentoista viimeisen joukkoon. Silloin tajusin että olin totisessa paikassa, mutta ei minua jännittämään ruvennut vaan jatkoin vakuuttuneena siitä, että kaikki päättyisi hyvin. Mutta niinhän siinä kävi ettei minua siihen kouluun hyväksytty. En ole koskaan oikeastaan ymmärtänyt, mikä oli hylkäämisen syy. Olin saanut valkeakoskelaiselta yleisöltä riemastuneen vastaanoton, lauloin niin ettei kehuista tullut loppua, ja nytkin suoriuduin itse mielestäni annetuista tehtävistä erittäin hyvin. Kysymys kuuluukin, oliko karsiutumiseksi oikeaa syytä ollenkaan, sellaista kuin että minun lahjakkuudessani olisi ollut jokin olennainen puute, olinko todella kelvottomampi kuin ne jotka läpäisivät. Vai oliko minulla vääränlainen nimi, kun puuttui tunnetun teatterisuvun jäsenyys, heitähän pidetään luonnollisesti lahjakkaampina kuin muita. Ei minulla ollut myöskään minkäänlaisia suhteita tai suosijoita, sellaisia en ole myöhemmin kukaan halunnut enkä osannut hankkia.

Tai sitten syy oli se että en osannut laulaa. Kuulin tuon perustelun omin korvineni, kun seisoin pyrkimisen päätyttyä naulakolla pukemassa takkia ylleni. Olin ollut viimeinen kokelaista, koska nimeni oli Välkki. Nyt koesalista tuli ulos kuuluisa näyttelijä Jalmari Rinne, hän puhui minusta seurassaan olleelle rouvalle, sanoi että se Välkin tyttö otetaan ilman muuta, laulaakin niin hienosti. Silloin tuo rouva jonka nimeä en enää muista, ilmoitti, että hän asiantuntijana sanoo että ei oteta, tyttö ei osaa laulaa ollenkaan, hän kyllä tietää. Se kai syy sitten oli. Myöhemmin kun olin oopperan leivissä Bulevardilla ja tuo samainen rouva asteli vastaan, hän aina vaihto kiireesti kadun toiselle puolelle. Ymmärsi hävetä, vaikka oli tosiasiaa ollut ratkaisevasti mukana tekemässä minusta näyttelijän sijasta laulajaa.

Olin jotenkin pitänyt itsestään selvänä, että koska minä haluan näyttelijäksi, minusta sellainen myös tulee, ja se tapahtuu teatteri-

koulun avulla. Olin ollut ankarasti väärässä. Maailman pahuus alkoi paljastua, itse asiassa se jysäytti minua asiantuntijarouvan suulla niin kipeästi niin että itkin junassa koko kotimatkan. Olin vakuuttunut siitä, että näyttelijä oli minulle ainoa oikea ja mahdollinen ammatti, ja nyt kaikki oli hukassa, tiet tukossa, minä olin pudonnut korkealta vuoreltani päistikkaa murhaavaan kivikkoon.

Junassa istui minua vastapäätä ystävällinen täti, joka aikansa surkeuttani tarkkailtuaan alkoi kysellä mikä mahtoi olla hätänä. Muistan hänet yhäkin tarkasti kuin näkisin valokuvan, kasvot hiukan varjossa junan ikkunaa vasten, päässä vihreä hattu jossa pieni sulka, kaulan ympärillä liina vaikka takki oli riisuttu naulaan.

– Neiti itkee kovin, hän surkutteli. – Onko neidille tapahtunut jotain vakavaa? Onko joku kuollut tai jotain sellaista?

– E-ei, minä niiskutin, ja koska ei ollut ketään muuta jolle olisin voinut purkaa viiltävää tuskaani, minä uskoin huoleni ventovieraalle. – Sitä minä itken, ettei minusta taidakaan tulla näyttelijätärtä, nikottelin hänelle ja itkin kahta kauheammin.

En muista mitä ystävällinen täti mahtoi minulle sanoa. Ehkä ei mitään. Tai jotain sellaista, että eihän tämä ole maailmanloppu, pitää ehkä yrittää uudestaan, ja onhan maailmassa muitakin töitä ja ammatteja. Sellaista lööperiä.

Otti vähän aikaa, mutta sitten sisuni nousi taas, turhaa oli surra sitä ettei päässyt teatterikouluun, ei se ollut ainoa paikka maailmassa, eikä minua noin vain ojan pohjalle suisteta. Mietin mikä olisi vaihtoehto numero kaksi, Helsingin jälkeen. Se oli helppo ratkaista, tietysti Eino Salmelaisen kuuluisa teatteri Tampereella.

Tartuin puhelimeen ja soitin Tampereen teatteriin, itselleen Eino Salmelaiselle, jota ei tosin ollut aivan helppo saada langan päähän.

– Pääsisinkö teille iltanäyttelijäksi tai harjoittelijaksi, tiedustelin kun olin esitellyt itseni ja suuret saavutukseni Valkeakosken teatterissa. Se kaikki oli oikein ja asiallista, mutta sitten tein varsinaisen emävirheen, ei juolahtanut mieleenikään olla kertomatta koko totuutta. – Minä pyrin äsken teatterikouluunkin mutta ei minua sinne huolittu, ja niinpä minä ajattelin että...

Puhelinlinjan toiseen päähän tihentynyt hiljaisuus mykisti minut. – Kuinka te sitten voitte kuvitellakaan kelpaavanne meille? kuului viimein jotenkin hämmentynyt mutta myös vihainen kysymys.

Alas pilvistä taas. Kilin kolin ronks. Tiet tukossa. Jos olisin ymmärtänyt olla kertomatta kirvelevästä pettymyksestä, olisin ehkä saanut kutsun tulla esittäytymään, olisin voinut laulaa ja lausua ja tanssahdellakin, kuka tietää, mutta putoaminen teatterikoulun karsinnoissa oli alan kovalle ammattilaiselle riittävä todistus epäpätevydestä ja lahjattomuudesta, ja sen paljastaminen todistus kertojan mammuttimaisesta tyhmyydestä.

Urheasta yrittämisestä oli tuloksena se, että päivätö tädin liha- ja sekatarvakaupassa jatkuisi entisellään ja illat saisin keekoilla palokunnantalolla valkeakoskelaisyleisön iloksi, eihän minulla ollut minkäänlaista vaihtoehtoista urasuunnitelmaa.

Nyt lankesi eteeni kuitenkin yksi monista pelastavista sattumista, joiden myötä olen maailmalla taivaltanut. Aila Heickell, Valkeakosken teatterinjohtaja, oli veräjä joka avautui. Hän oli muuttanut Kokkolaan ja etsi sinne teatteriinsa kahta uutta näyttelijää, joista toisen pitäisi pystyä esittämään myös laulurooleja.

Minun ei tarvinnut edes kysyä, hän itse soitti minulle. Ja kävi niin kuin käydä pitikin, hän palkkasi minut. Sain Kokkolan ainoan vakituisen naisnäyttelijän pestin ja sitä myöten myös kaikki suuret roolit. Olin jo Valkeakoskella näytellyt Niskavuoren nuoren emännän, nyt Kokkolassa osakseni onnellisesti lankesi Ibsenin Nukkekodin Nora. Ja minä otin teatterityön tosissani nyt kun sellaisen olin saanut, itkin näyttämöllä oikeita kyyneleitä Noraa esittäessäni. Jokainen ammattilainen tietää, että se oli väärin ja naurettavaa, oikeat kyyneleet näyttämöllä pilaavat kaiken, sillä keksytyssä jutussa mikään ei saa olla aitoa, se on esitystä, ja jollei ole, se on sietämätöntä.

Sillä kertaa minä sain kuitenkin kiitosta ja sitten ojennusta, itkemiset piti lopettaa, niitä piti vain teeskennellä.

Myös Kokkolassa yleisö rakasti kepeitä melodisia höpsötyksiä, ja me lauloimme sille täysin rinnoin ja täysin kouluttamattomilla kurkuilla. Minut pelasti synnynnäinen laatuni, kirkas ja voimakas ääni, minä annoin tulla vailla huolta ja ymmärrystä paremmasta. Onneksi noista esityksistä ei ole äänitteitä, niitä olisi sietämätöntä kuulla, paljon ikävämpää kuin vanhojen valokuvien näkeminen, ne aina naurattavat ja nostattavat kaipausta, mitä kouluttamaton laulu ei taatusti tee.

Siitä on kulunut ikuisuus. Nyt, vuoden 1992 toukokuussa, kun katselen kiteeläisen järven selälle, siunaan kohtaloani eli sattumusten sarjaa joka on vienyt minua tuonne tai tänne mutta aina eteenpäin ja aina siihen asti kun itse kaiken pilasin.

Sitä ennen ennätin paljon, se on pakko myöntää. Kokkolassa tien eteenpäin osoitti musiikinopettaja Raili Kahilainen, joka innostui laulustani.

– Sinun täytyy ehdottomasti ruveta ottamaan laulutunteja, hän kannusti. – Tuollaista ääntä ei saa heittää hukkaan, se olisi suuri synti.

Ensimmäinen syksy oli mennyt, ensimmäinen ensi-iltakin, kaikki sujui kauniisti. Mietin siinä mihin minä oikeastaan laulutunteja muka tarvitsisin, mutta en esittänyt epäilyksiäni ääneen vaan vetosin muihin seikkoihin. – Minulla ei ikävä kyllä ole rahaa hankkia koulutusta. Teatterin palkka on niin pieni että se hädin tuskin riittää elämiseen.

Rouva Kahilainen katseli minua tutkivasti, ehkä hän vaistosi rahapulan takaa myös kevytmielisen vastahankani. – Eihän se niin kovin kallista ole, hän pehmenteli. – Jos vain olet itse kiinnostunut ja innostunut, niin aina raha-asiat järjestyvät.

– Olen minä kiinnostunut, sanoin kiireesti, jonkinlainen hätävalhe se tosin oli mutta en minä muutakaan keksinyt.

– Siinä tapauksessa, Kahilainen sanoi, – voisimme aloittaa tunnit, ei sinun niistä tarvitse minulle mitään maksaa, katsotaan sitten jatkossa mitä tapahtuu.

Olin pahasti hämilläni. Enhän minä voinut kieltäytyä opetuksesta kun sitä ilmaiseksi tarjottiin, vaikka en hetkeäkään ajatellut laulajan uraa, näyttelijä minä halusin olla. Mutta ei kai opetus siinäkään ammatissa pahaa tekisi, ajattelin, ja kävinkin parilla tunnilla, mutta sitten alkoi tapahtua jotain ihan muuta.

Keskenkasvuinen ihminen on luonnostaan hölmö ja viettiensä vallassa, niin minäkin. Tapasin nuoren miehen, eikä mikään selitä sitä miksi minun piti hullaantua juuri häneen, tuohon Voittoon, oliko hänessä sellainen haju tai maku, sellainen katseko hänellä oli vai käsissä sellaiset otteet, en pysty sanomaan enkä tahdo koko asiaa muistella, en muistaa. Ihan kuin huumeessa kuitenkin oltiin eivätkä aivot toimineet, järki oli tiessään, kunhan vain sai kietoutua yhteen, ja tulos oli se mikä tuommoisesta tuloksena yleensä on, se tavallinen tarina: suunnittelematon raskaus ja pakkoavioliitto. Jo ennen vihille menoa kiihko oli tiessään ja ymmärsin ettei siitä liitosta mitään tule, mutta papin puheille oli pakko mennä, siihen aikaan, syksyllä 1949, aviottoman lapsen synnyttäminen oli naiselle tuomio, josta ei voinut valittaa eikä siitä armahdettu. Kaikki haaveet näyttämöstä olisi pitänyt jättää. Pitihän ne jättää nytkin, mutta vain joksikin aikaa, minulla olisi paluutie ja sitä myös käyttäisin, sen päätin ennen kuin sanoin tahdon. Valehtelin papin edessä, suoraan sanottuna. Tunnen itseni vaivautuneeksi sen asian vuoksi jopa vielä tässä saunan seinustalla, haluaisin unohtaa moisen valapattoisen liiton, mutta muisti raahaa sitä sinnikkäästi mukanaan.

Ainoa onnellinen tulos tuosta nuoruuden kuohahduksesta on lapseni, Rapsun vuoksi en sitäkään kohtalon oikkua haluaisi itseltäni pois. Kun Rapsu oli tammikuussa ehtinyt maailmaan, minä aloitin avioeron hankkimisen. Antipatia oli molemminpuolinen, ei meillä ollut toisillemme mitään enempiä annettavaa.

En ole siis ikävöinyt sitä miestä koskaan, mikä on sekä kummallista että yleinen ilmiö, eron kokeneet ovat muutkin puhu-